

Medborgarskolans kärnvärden kopplade till några inlärningsteorier

Vad är didaktik?

I sin mest allmänna betydelse är didaktik detsamma som läran om undervisning, eller undervisningskonsten. En didaktiker är, enligt svenska akademins ordlista, detsamma som den som undervisar. Didaktiken handlar om undervisningens varför, vad och hur, det vill säga motiv och syften, innehåll och tillvägagångssätt. Didaktiken handlar om

- valet av innehåll och metoder
- motiveringarna för dessa i undervisning i olika ämnen och sammanhang.

Medborgarskolans kärnvärden har sin grund i humanismen, men har också starka beröringspunkter med olika inlärningsteorier. Här följer några kortfattade exempel på hur våra kärnvärden hänger ihop med några välkända teorier om inlärning.

INDIVIDEN I CENTRUM

Kognitiv inlärningsteori

På 1960-talet inträffade den ”kognitiva revolutionen”. Fokus läggs på människans tankeprocess och inte endast på hennes beteende. Man menade att vi handlar efter egna tolkningar av verkligheten. Lärande anses vara en aktiv process där kursdeltagaren tar emot information, tolkar den, knyter ihop den med vad hon redan vet. Ett av de viktigaste elementen i inlärningsprocessen är det som kursdeltagaren själv tar med sig in i inlärningsituationen, det som hon redan kan. Vad vi redan vet och kan avgör till en stor del vad vi kommer att uppmärksamma, uppfatta, lära, minnas och glömma. Deltagaren bygger alltså själv upp sin egen kunskapsstruktur i växelverkan med omgivningen.

Kognitivisterna menar att människor lär sig allra mest när det händer saker runt dem som de inte har förväntat sig.

Den främste företrädaren för kognitivismen är den schweiziske pedagogen, filosofen och biologen Jean Piaget (1896–1980). Hans teoretiska utgångspunkt var att levande varelser inte bara registrerar utan även konstruerar verkligheten sådan som de uppfattar den. Han menar att lärande sker när en person stöter på ett problem som inte lätt kan förstås med hjälp av de kunskaper hon redan har. En kursdeltagare skulle alltså lära sig mer om till exempel problemlösningsuppgifter är lite ”kluriga”, så att hon inte med en gång ser en lösning som hon förväntat sig. Han betonar också vikten av att den som ska lära sig något får experimentera och vara aktiv. Ledaren ska vara fantasirik och öppen för nya tankesätt, när hon ska hjälpa deltagaren att använda sin nyfikenhet. Kursdeltagarna måste få känna att deras idéer betyder något. Det uppmuntrar till intellektuell kreativitet som i sin tur är en förutsättning för intellektuell utveckling.

Ledarens funktion är att skapa en miljö där deltagaren blir intresserad av att utforska och studera det som är relevant för hennes intressen. Ledaren ska

- utgå ifrån varje kursdeltagares behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande.
- stärka deltagarens vilja att lära och dennes tillit till den egna förmågan.
- ge utrymme för deltagarens förmåga att själv skapa och använda olika uttrycksmedel.
- svara för att kursdeltagarna får pröva olika arbetssätt och arbetsformer.

Allt detta stämmer mycket bra in på Medborgarskolans syn på humanisten som pedagog, där en mycket omväxlande undervisning förespråkas, eftersom olika människor lär sig på olika vis. Dessutom kan samma människa lära sig på olika sätt i olika skeden i livet och på olika områden.

Mer information

Hans G Furth skrev redan i slutet av 70-talet två böcker som fortfarande är läsvärda:

Piaget för lärare (1977) på Liber läromedel

Piaget i praktiken (1978) på samma förlag

Humanistisk psykologi

Carl Rogers och Abraham Maslow är två av förgrundsgestalterna i den humanistiska psykologin, även kallad The third force. Carl Rogers hävdade att människan föds med positiva, sociala möjligheter och med en stark strävan att förverkliga dessa möjligheter. Människan är i grunden god, social, framåtinriktad, rationell och realistisk. Allt är inte förutbestämt, utan människan har en stark fri vilja att förändra. Denna människosyn stämmer också ytterst väl överens med Medborgarskolans ideologi. Människan föds god och med många möjligheter, men samhället, och den egna viljan, sätter en betydande prägel på hennes utveckling. Rogers menar att individen själv har ett ansvar för sitt liv och sin utveckling.

Diskutera

- Hur kan du själv göra för att dina kursdeltagare ska få prova olika arbetssätt och få använda olika uttrycksmedel?
- Hur ser du på ansvarsfördelningen mellan ledare och deltagare i läroprocessen?

Maslows behovstrappa

Abraham Maslow skapade en välkänd struktur för att beskriva mänskliga behov. Den bygger på att människan har behov på olika nivåer, från mer grundläggande till mer utvecklade. Stegen ser ut som följer:

Fysiska behov – mat, vatten, värme, vila, sömn

Trygghetsbehov – Säkerhet, skydd, sysselsättning, hälsa, egendom

Sociala behov – Känsla av tillhörighet, kärlek, vänskap, familj, intimitet

Statusbehov – Självkänsla, självförtroende, uppskattning, status, respekt

Självförverkligandebehov – Utveckling för sin egen skull, moral, kreativitet, problemlösning

I den grundläggande teorin antas att man tillfredsställer behoven i ordning. Även om det nog inte alltid är så enkelt, kan det användas som modell.

I kurssammanhang innebär det att du som ledare måste se till att de fysiska behoven är tillfredsställda, till exempel genom att ta paus, vädra, se till att det finns möjlighet att dricka osv. Du måste också se till att skapa en trygghet i gruppen så att deltagarna vågar ”ta ut svängarna” och prova även sådant de inte är säkra på.

Det kan också vara av värde att tänka på att dina deltagare kan ha olika motiv för att delta i kursen. En sjölivskurs kan till exempel motiveras av trygghetsbehov (kunna föra fram sin båt på ett säkert sätt), sociala behov (träffa andra likasinnade), statusbehov (ha en kustoskeparexamen) eller självförverkligande (för sin egen skull veta att man kan navigera på Atlanten fast man kanske aldrig tänker sig dit). Om du har en uppfattning om vars och ens grundläggande skäl till att delta på kursen, kan du lättare uppmuntra var och en på det sätt som denne mest uppskattar.

UTVECKLING I SAMVERKAN och ÖMSESIDIG RESPEKT

Carl Rogers

Carl Rogers protesterade mot auktoritet, styrning och olika sorters påverkan och var mycket skeptisk till traditionell undervisning. För att lärandet ska vara meningsfullt och främja självförtroendet, menade han att engagemanget hos individen måste vara djupt och äkta. När det gällde skolan plockade han bort de klassiska begreppen lärare och elev och talade istället i termer av handledare som lär tillsammans med personer som vill lära sig. Precis så fungerar det också i de flesta av Medborgarskolans studiecirkelar i dag. Ledarens viktigaste uppgift är att vara undervisningsunderlättare och att berömma och acceptera sina kursdeltagare.

Diskutera

- Enligt bland andra Carl Rogers kan ingen människa lära någon annan någonting eftersom människan bara kan lära in och inte ut. Håller du med?
- Om det är så: Vad skulle det få för konsekvenser för lärarrollen?

Lev Vygotskij

Vygotskij var en rysk pedagog som har haft stort inflytande på den moderna inlärningspsykologin och pedagogen. Även han räknas till kognitivisterna. Vygotskij menade bland annat att omgivningen har en betydande inverkan på individens utveckling och prestation. Man brukar säga att Vygotskij har ett sociokulturellt perspektiv på inlärning.

Lärandet är ett samspel mellan tre olika parter - nämligen en aktiv ledare, en aktiv deltagare och en aktiv social miljö. Precis som Rogers menade Vygotskij att ledaren/läraren inte ska mata in information i deltagaren/eleven och göra henne till en passiv mottagare. Istället ska

ledaren föra en dialog med den aktiva deltagaren och vara en vägvisare. Vygotskij uttryckte det så att ledaren/läraren ska vara rälsen på vilken vagnarna rör sig fritt och självständigt och av den bara får inriktningen på den egna rörelsen.

Diskutera

- Vad tror du Vygotskij menade med ”en aktiv social miljö”?
- Vad ska man tänka på för att en studiecirkel ska uppfattas som en ”aktiv social miljö”?

Samarbetsinläring

Samarbetsinläring är välkänd i många länder som Cooperative Learning. Det är inte ett sätt att lära sig utan en inlärningsfilosofi där gruppen och kommunikationen inom gruppen är det centrala. Samarbetsinläringens idé är att processen i gruppen är lika viktig som de kunskapsmässiga målen. Alla i gruppen bär ansvar för allas lärande. Var och en strävar efter att arbeta såväl för sitt eget som för gruppens bästa. En logisk förutsättning för ett framgångsrikt arbete är att varje gruppmedlem tillägnat sig två principer: att hjälpa andra i både inläring och arbete samt att delta aktivt i arbetet. Man lär sig genom att göra och tala i grupp. De positiva inläringseffekterna uppnås bäst i sådana fall där gruppen har ett uttalat mål och alla gruppmedlemmar axlar ett individuellt ansvar för att gruppen ska nå målet. Diskussion har en stor betydelse för studier och inläring. Ledaren måste acceptera en ny roll. Hon ska bland annat vara beredd på att lämna sitt traditionella monopol på ledning och kunskapsförmedling och istället fungera som en handledare med uppgift att underlätta gruppdeltagarnas inläring. En ledare som väljer samarbetsinläring väljer samtidigt att medvetet strukturera undervisningen utifrån en övertygelse om att gruppmedlemmarna verkligen har en positiv inre vilja att lära sig och ta ansvar för sina studier. Gruppen styr själv kommunikationen medan läraren är en stödjande resursperson. Här ser vi en tydlig likhet med Carl Rogers syn på lärarrollen. Det här är precis så som vi vill att Medborgarskolans studiecirkel ska fungera.

Några viktiga principer i samarbetsinläringen:

Gruppmedlemmarnas positiva beroende av varandra

Uppgiften kan inte genomföras utan insats av varje gruppmedlem. Varje individ har sin egen uppgift som tillsammans med de andras uppgifter utgör gruppens gemensamma mål.

Mångsidig och öppen växelverkan gruppmedlemmarna emellan

Var och en måste känna sig accepterad och behövd. En obehindrad och öppen kommunikation inom gruppen är en förutsättning för ett fungerande samarbete.

Personligt ansvar

Varje gruppmedlem ansvarar också för de övrigas inläring och för att gruppens mål uppnås. Var och en måste lära sig samma saker som de övriga gruppmedlemmarna.

Några skillnader mellan samarbetsinläring och traditionellt grupparbete (Sahlberg och Leppilampi):

I samarbetsinläring	I traditionellt grupparbete
Positivt ömsesidigt beroende inom gruppen	Påtvingat, närmast negativt beroende av varandra
Varje gruppmedlems insats viktig för gruppen	Möjligt att åka snålskjuts
Heterogenitet inom gruppen	Gruppen är homogen
Delat ledarskap	En eller ingen ledare
Ansvar för varandra	Ansvar endast för sig själv
Uppgift och process betonas	Man betonar endast uppgiften
Läraren observerar och ingriper	Läraren väntar tills gruppen är klar
Gruppen reflekterar över arbetsprocessen	Ingen reflektion över arbetsprocessen
Läraren observerar och ingriper	Läraren väntar tills gruppen är klar
Gruppen reflekterar över arbetsprocessen	Ingen reflektion över arbetsprocessen

Diskutera

Vi har säkert alla drabbats av traditionellt grupparbete under vår skoltid, där bland annat möjligheten att åka snålskjuts gjort att den arbetsformen fått dåligt rykte.

- Hur skulle du konkret kunna agera i din kurs för att skapa ”riktig” samarbetsinläring?

Mer information

De finländska pedagogerna Pasi Sahlberg och Asko Leppilampi är två av de mest välkända företrädarna för samarbetsinläring. Deras bok *Samarbetsinläring* gavs ut 1998 (reviderad 2002) på Runas förlag och kan beställas från flera internetbokhandlare.

Den amerikanske pedagogen Spencer Kagan använder ofta korta, avgränsade övningspass som gör att det blir enkelt att koordinera samarbetet i gruppen. Strukturerade övningar i par eller kvartett är viktiga byggstenar i Kagans övningar, till exempel Think-Pair-Share (tänk själv – jobba i par – dela åt de andra). Hans bok *Classbuilding, Cooperative learning activities* från 2001, Kagan Publishing förlag, kan beställas bland annat från Bokus.

KUNSKAPENS EGENVÄRDE

Enligt Piaget konstruerar människan verkligheten så som hon uppfattar den. Kunskapen registreras inte, utan även den konstrueras. Kunskaperna man skapar förändras och utvecklas hela tiden i samspelet med andra människor och i mötet med omvärlden.

I Medborgarskolan är det människan/individerna och inte ämnet som står i centrum. All kunskap är värdefull och vad som är viktigt att lära sig kan bara den enskilde individen själv avgöra. Den kände svenske författaren Carl-Göran Ekerwald hävdar att moralisten ofta är humanistens motpol. Med det menar han att många människor ändå har svårt att acceptera humanismens åsikt att alla ämnen är lika mycket värda och gärna hävdar att knyppling måste vara mindre värt än matematik. Medborgarskolan hävdar dock att all ny kunskap får oss att växa som människor.

Både den instrumentella kunskapen – som behövs för att vi ska klara oss rent praktiskt i tillvaron – och egenvärdeskunskapen – som behövs för att vi ska växa inuti och få förutsättningar för att förstå oss själva och andra – är viktiga. När man säger att kunskap har ett egenvärde menar man alltså att man lär sig något för att det är roligt att känna till just detta, helt utan sidoblickar på direkt praktisk eller ekonomisk vinning. Människan berikas av den nya kunskapen, men inte i ekonomisk mening. Denna syn där kunskapen blir en livsbetingelse är Medborgarskolans huvudperspektiv, med fokus på lärande för personlig utveckling, bildning och aktivt deltagande i samhället.

Enligt humanismens människosyn ska varje människa få möjlighet att förverkliga sig själv efter vidden av sin förmåga och växa till i tolerans och förståelse. Detta innebär en betoning av kunskapens egenvärde, utan att för den skull nedvärdera den instrumentella kunskapens betydelse i våra liv. Där kan man se kunskapen som kvalifikation, med fokus på lärande för vinst eller som en konkurrensfördel och en arbetslivsinvestering.

I praktiken finns många blandformer mellan dessa två kunskapstyper. Men det viktigaste är att vi i Medborgarskolans verksamhet lyfter fram att all kunskap har ett egenvärde utöver det rent instrumentella värdet.

En text skriven av Lars-Göran Alm, som visar vilka konsekvenser Medborgarskolans kärnvärde *Ömsesidig respekt* kan ge upphov till.

Texten är en förkortad version av en längre artikel.

”Och ni ska vara humanister...!”

När jag träffat Medborgarskolefolk och talat om humanismen har någon ibland tagit upp rubrikens formulering och undrat hur man ska hantera den. De har fått den som replik när de tvingats skilja en cirkeldeltagare från cirkeln därför att vederbörandes beteende saboterat hela verksamheten. Uppenbarligen har den berörda personen varit klar över att Medborgarskolan är ”det humanistiska studieförbundet”. Och lika uppenbart är att han eller hon inte riktigt förstått vad det innebär.

Att vara humanist innebär att dra gränser. Respekten för människan innebär inte acceptans för allt hon gör. Låt oss se igen på den cirkeldeltagare som med sitt beteende hindrar de andra i gruppen att få de positiva och utvecklande upplevelser de hoppats på när de anmält sig till cirkeln. Den personen kan inte rida på att det humanistiska studieförbundet respekterar alla människor när han eller hon skiljs från cirkeln. **Den som kräver humanismens respekt för sig själv går in i en ömsesidig relation som innebär att vederbörande förpliktar sig till att visa andra samma respekt.** Det givna svaret på repliken *Och ni ska vara humanister...!* är faktiskt *Just därför*.

Men är det inte kärlekslöst mot den som blir utesluten? Detta är den svåra frågan, men den är hanterlig. **Att klargöra för vuxet folk att de får ta ansvar för sina handlingar är faktiskt att visa dem respekt.** I bästa fall kan uteslutningen leda till självprovning och självinsikt hos den drabbade, och större tjänst kan man knappast göra en människa. Att snällt låta vederbörande fortsätta sitt negativa beteende är att säga ett han eller hon är för omogen och barnlig för att hållas ansvarig för sina handlingar. Det är svårt att tänka sig en värre kränkning av en vuxen person.

Och i de ytterst få fall då beteendet bottnar i ett patologiskt tillstånd måste vi acceptera våra begränsningar. Inget studieförbund, hur humanistiskt det än må vara, kan ta terapeutiskt ansvar för människor med problem som är för stora för det goda samtalet under ömsesidig respekt i cirkelgemenskapen.